

i zauważyć, jakim przeobrażeniom uległy te miejscowości i ich okolice”³.

Sądzę, że autor ma całkowitą pod tym względem rację, dlatego też z całą odpowie-

dzialnością każdemu czytelnikowi, a szczególnie zainteresowanemu historią regionalną, polecam jego dzieło. Warto je przeczytać, a nawet nabyć na własność.

³ *Ibidem*.

PAWEŁ KIERNIKOWSKI

Chełmscy krajoznawcy Kazimierz Janczykowski, Stanisław Skibiński, Konstanty Prożogo, opracowanie: Zbigniew Lubaszewski, TAWA, Chełm 2015, ss. 48.

W dziejach Chełma i ziemi chełmskiej, praktycznie do XVII wieku, nie było ludzi opisujących bogatego ciągu wydarzeń, które miały tu miejsce. Pierwszym dziejopisem chełmskim był Jakub Susza – unicki biskup chełmski i bełski. On, opisując dzieje ikony Matki Boskiej Chełmskiej, nie tylko przyczynił się do rozszerzenia kultu Pani Chełmskiej, ale także przedstawił historię ziemi chełmskiej jako ważnego regionu państwa polsko-litewskiego⁴. Tym samym jego praca stała się ważnym źródłem, z którego czerpią współcześni historycy zajmujący się XVII wiekiem. W okresie międzywojennym takim kronikarzem dziejów Chełma i ziemi chełmskiej był Kazimierz Czernicki, który w 1936 roku wydał, napisany przez siebie, pierwszy chełmski przewodnik⁵. Kolejnymi dziejopisami chełmskimi okazali się trzej twórcy: Kazimierz Janczykowski, Stanisław Skibiński oraz Konstanty Prożogo. Każdy z nich, w swoim czasie, wniósł ogromny wkład do rozwoju wiedzy na temat miasta i regionu. Im to właśnie poświęcił swoje opracowanie Zbigniew Lubaszewski – chełmski nauczyciel i regionalista.

Omawiana praca składa się z trzech części. Każda z nich zredagowana została według

następującego schematu: fotografia krajoznawcy, rok jego urodzin i śmierci, rys biograficzny oraz bibliografia jego prac. Wspólną cechą jest fakt, iż wszyscy byli czynnymi działaczami Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego – organizacji zasłużonej dla rozwoju turystyki oraz zainteresowań historią nie tylko kraju, ale i poszczególnych regionów (w ich przypadku dziejami regionu chełmskiego). W latach 1966–1972 (do śmierci Kazimierza Janczykowskiego) każdy z nich jednocześnie badał historię oraz przyrodę Chełma i historycznej ziemi chełmskiej, a wyniki tych badań publikował w różnych czasopismach i opracowaniach. Łączy ich również fakt, że nie urodzili się w Chełmie, ale w różnych okresach swego życia zamieszkalili w mieście i twórczo spędzili tu resztę swego życia.

Spośród nich najstarszym był Kazimierz Janczykowski, który urodził się w Metelinie k/Hrubieszowa w 1888 roku. Do Chełma przybył wraz z rodziną w 1918 roku i przepracował wiele lat (1918–1966), z przerwą okupacyjną (1939–1944), w Gimnazjum Męskim im. Stefana Czarnieckiego (I Liceum Ogólnokształcącym im. Stefana Czarnieckiego). Oprócz pracy zawodowej (na stanowisku nauczyciela wychowania fizycznego, geografii i astronomii oraz w latach 1935–1939 – zastępcy dyrektora Gimnazjum) udzielał się w pracy społecznej. Zorganizował salę gimnastyczną placówki oraz kierował pracami melioracyjnymi w parku szkolnym. Jego działania doprowadziły do powstania Uczniowskiego Klubu Sportowego „Czarniecczy”, szkolnego Klubu Wioślarskiego oraz szkolnej

⁴ Zob. J. Susza, *Phoenix redivivus albo obraz starożytny chełmski Panny i Matki Przenajświętszej sławą cudownych swoich dzieł ożyły...*, Zamość 1646. Kolejne wydania, uzupełnione i rozszerzone, ukazały się kolejno w roku 1653, 1684 oraz w 1765 (w dziele Maksymiliana Ryłły z 1780 roku zatytułowanym: *Koronacja cudownego obrazu Najświętszej Maryi Panny w chełmskiej katedrze obrządku greckiego ... roku 1765 dnia 15 miesiąca września*, Berdyczów 1780).

⁵ K. Czernicki, *Chełm – przeszłość i pamiątki*, Chełm 1936.

stacji meteorologicznej. Był głównym animatorem szkolnego Koła Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego oraz wiceprezesem chełmskiego oddziału tej organizacji. Był kustoszem związanego z Gimnazjum Muzeum Ziemi Chełmskiej im. Wiktora Ambroziewicza. W czasie wakacji organizował szereg wycieczek krajoznawczych zarówno po Polsce, jak i szeroko pojętym regionie. W czasie okupacji prowadził zajęcia na tajnych kompletach oraz ukrywał szereg eksponatów muzealnych i gromadził plakaty sygnowane przez niemieckie władze okupacyjne. Po wyzwoleniu pracował nadal w macierzystej placówce oraz prowadził szeroką działalność społeczną w wielu organizacjach, jak np. Związku Nauczycielstwa Polskiego, Polskim Towarzystwie Turystyczno-Krajoznawczym, Polskim Towarzystwie Geograficznym, Towarzystwie Wiedzy Powszechnej, Grupie Literackiej „Przymaty” oraz Stowarzyszeniu Miłośników Ziemi Chełmskiej (był jego współzałożycielem). Wiele publikował zarówno w prasie centralnej, jak i regionalnej. Wydawał także własne publikacje zwarte. Brał udział w wielu konferencjach i sesjach popularnonaukowych, na których referował sprawy związane z dziejami i etnografią Chełma i ziemi chełmskiej. W uznaniu jego zasług był nagrodzony wieloma odznaczeniami państwowymi i organizacyjnymi. Zmarł w dniu 15 kwietnia 1972 roku i został pochowany na cmentarzu parafialnym w Chełmie przy ulicy Lwowskiej. Jego imieniem nazwano jedną z ulic Chełma. Jest patronem chełmskiego Oddziału PTTK. Był także patronem nieistniejącej już Szkoły Podstawowej nr 6 w Chełmie.

Kolejny regionalista, wspomniany w recenzowanym wydawnictwie, to Stanisław Skibiński. Urodził się w dniu 3 września 1919 roku w Stańkowie k. Chełma. W latach 1926–1931 uczęszczał do pięcioletniej szkoły powszechnej w Okszowie. Jako ekstern uzyskał w 1936 roku świadectwo ukończenia siedmiu klas szkoły powszechnej. Od dzieciństwa interesował się dziejami regionalnymi, dlatego też już w numerze 32/34 z 1937 roku „Kroniki Nadbużańskiej” opublikował artykuł pt. *Ciekawe*

nalezisko w kol. Horodyszcze, dotyczący odkrycia tajemniczego szkieletu z czasów prehistorycznych. W marcu 1940 roku został wywieziony na roboty do Niemiec. Do kraju powrócił we wrześniu 1945 roku i podjął pracę w Nadleśnictwie Chełm. Rozpoczął także naukę w Państwowym Liceum Ogólnokształcącym dla Pracujących w Chełmie i w roku 1949 uzyskał świadectwo maturalne. Pozwoliło mu ono na podjęcie w 1950 roku studiów przyrodniczych na Uniwersytecie we Wrocławiu. Po 5 semestrach przerwał studia i powrócił do Chełma. W listopadzie 1953 roku jako referent łowiectwa został zatrudniony w Wydziale Rolnictwa i Leśnictwa Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Chełmie. W połowie 1954 roku, za swoją zgodą, został przeniesiony do Lublina, gdzie podjął pracę na stanowisku Wojewódzkiego Konserwatora Przyrody w Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej. Jednak już w roku następnym powrócił do Chełma i podjął pracę w tutejszym Muzeum Okręgowym, kierowanym wówczas przez Kazimierza Janczykowskiego. Po piętnastu latach z dniem 1 lipca 1971 roku rozpoczął pracę w Powiatowym Archiwum Państwowym w Chełmie (które współtworzył w latach 50. XX wieku). W 1975 roku, gdy powstało województwo chełmskie (istniało w latach 1975–1998), przeszedł do pracy w Wydziale Budżetowo-Gospodarczym Urzędu Wojewódzkiego w Chełmie, gdzie stworzył od podstaw i prowadził archiwum zakładowe.

Należy podkreślić, że S. Skibiński był „zasłużonym dla kultury polskiej pracownikiem kultury, działaczem społeczno-kulturalnym i współorganizatorem powojennego życia kulturalnego w Chełmie. W latach 1954–1980 był członkiem, sekretarzem i prezesem Zarządu Oddziału Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego w Chełmie. W okresie tym był też sekretarzem Zarządu Powiatowego, od 1975 roku Zarządu Wojewódzkiego Ligi Ochrony Przyrody w Chełmie. W 1959 roku z grupą chełmskich regionalistów tworzył Stowarzyszenie Miłośników Ziemi Chełmskiej, w którym pełnił społeczną funkcję kierownika sekcji historycznej (w latach

1959–1980) oraz jednego z redaktorów jednodniówki pt. „Ziemia Chełmska”. W 1956 roku współorganizował i należał do końca życia do Grupy Literackiej „Pryzmaty”. Był aktywnym działaczem następujących związków zawodowych: Związku Pracowników Leśnictwa i Pracowników Drzewnych oraz Związku Pracowników Kultury i Sztuki. Angażował się w działalność chełmskiego Oddziału Towarzystwa Opieki nad Zabytkami Ligi, Obrony Kraju oraz Towarzystwa Wiedzy Powszechnej. Swoje prace opublikował w szeregu czasopismach regionalnych i ogólnopolskich. Napisał pierwszy powojenny krótki przewodnik o Chełmie (1959 rok).

Za pracę zawodową i społeczną był wielokrotnie nagradzany i odznaczony. Zmarł w dniu 1 września 1980 roku i pochowany został na cmentarzu parafialnym w Chełmie przy ulicy Lwowskiej. W uznaniu jego zasług dla Chełma jedną z ulic miasta na osiedlu Cementowania (w pobliżu ulicy Mikołaja Reja) nazwano jego imieniem.

Zdaniem Zbigniewa Waldemara Okonia S. Skibiński to „niestrudzony tropiciel tajemnic historycznych i walorów przyrodniczo-etnograficznych ziemi chełmskiej, aktywny przede wszystkim jako krajoznawca i turysta, ale również jako muzealnik, archiwista, przyrodnik, archeolog, historyk, etnograf, przewodnik, pisarz i publicysta. Warto jeszcze dodać, że ten dosyć spory zestaw określeń i tak nie zawiera pełnego obrazu różnorodnej działalności tego wyjątkowego i równocześnie skromnego człowieka (...), wybitnego chełmskiego krajoznawcy”⁶.

Z kolei Longin Jan Okoń pisał o S. Skibińskim, że był on „wybitnym regionalistą i badaczem przeszłości Ziemi Chełmskiej. Obok Wiktora Ambroziewicza i Kazimierza Janczykowskiego jest trzecim fundamentalnym filarem chełmskiego muzeum. Zbierał, a często za własne pieniądze kupował eksponaty, wędrował po całym regionie w ich poszuki-

waniu. Posiadał pokaźne zbiory publikacji, dokumentów i wypisów archiwalnych omawiających różne dziedziny wiedzy o Ziemi Chełmskiej. Dzięki własnym studiom, poszukiwaniom i badaniom posiadał olbrzymią wiedzę o regionie. Często nazywano go „Chełmskim Długoszem”⁷.

Trzecim chełmskim krajoznawcą jest najmłodszy z nich, Konstanty Prożogo. Urodził się on w dniu 21 listopada 1922 roku w kolonii Kulik, województwo nowogródzkie (obecnie Białoruś). Po ukończeniu szkoły powszechnej w Pogorzalcach został uczniem szkoły budowlano-drogowej w Baranowiczach. Okres okupacji przetrwał, pracując w Baranowiczach oraz w gospodarstwie rolnym rodziców. Należał wtedy (od 1943 roku) do Armii Krajowej. Pod koniec 1944 roku został zmobilizowany w szeregi odrodzonego Wojska Polskiego i po krótkim pobycie w 36 Pułku Piechoty w Siedlcach trafił do 2 Oficerskiej Szkoły Piechoty w Lublinie. Po uzyskaniu promocji na stopień podporucznika pozostał w tej szkole jako instruktor (najpierw w Lublinie, a następnie w Gryficach na Pomorzu). Po rozformowaniu szkoły przeniesiony został do sztabu 7 Oddziału Wojsk Ochrony Pogranicza w Chełmie na stanowisko kierownika sekcji operacyjnej. Tu w lipcu 1946 roku otrzymał awans na stopień porucznika. Za współpracę z placówką tajnej organizacji Wolność i Niepodległość w Uchaniach został aresztowany i skazany na 15 lat więzienia i 5 lat pozbawienia praw publicznych. Praktycznie przebywał w różnych zakładach karnych przez 7 lat i 7 miesięcy. Na mocy amnestii odzyskał wolność w dniu 21 stycznia 1955 roku. Wrócił do Chełma, gdzie w dniu 19 marca tegoż roku ożenił się z Jadwigą Wiech. Jednocześnie podjął naukę w Liceum Ogólnokształcącym dla Pracujących, które ukończył maturą w 1957 roku. Początkowo zatrudnił się jako robotnik w Chełmskich Zakładach Metalowych, ale wkrótce przeszedł do pracy w Oddziale Wojewódzkim Państwowego Zakładu Ubezpieczeń. Jako referent, inspektor, kierownik referatu oraz naczelnik Wydziału

⁶ Z.W. Okoń, *Stanisław Skibiński, syn ziemi chełmskiej*, „Chełmski Długosz”, <https://przegladdziennikarski.pl/stanislaw-skibinski-syn-ziemi-chełmskiej-chełmski-długosz/> [dostęp: 26.04.2021].

⁷ L.J. Okoń, *Portret Stanisława Skibińskiego*, Chełm 1982, s. 6.

Nadzoru Ubezpieczeń Społecznych przepracował tu 31 lat. Na emeryturę odszedł w 1986 roku. Podczas pracy w PZU kontynuował naukę. W 1966 roku ukończył czteroletnie Zawodowe Studium Administracyjne na Wydziale Prawa UMCS w Lublinie. W 1971 roku uzyskał tytuł magistra administracji na Wydziale Prawa Uniwersytetu Warszawskiego⁸.

W trakcie pracy zawodowej podjął także działalność społeczną. Należał do aktywnych członków Stowarzyszenia Miłośników Ziemi Chełmskiej, Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego, Polskiego Towarzystwa Archeologicznego i Numizmatycznego, Ligi Ochrony Przyrody, Polskiego Towarzystwa Heraldycznego, Towarzystwa Opieki nad Zabytkami, Polskiego Związku Filatelistów, Grupy Literackiej „Pryzmaty”, Wojewódzkiego Komitetu Ochrony Przyrody, Komitetu Ochrony Pomników Walki i Męczeństwa, Rady Społeczno-Naukowej Chełmskich Parków Krajoznawczych, Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej, Wojewódzkiej Rady Kombatantów i Osób Represjonowanych oraz Stowarzyszenia Autorów Polskich⁹.

Oprócz społecznej działalności organizacyjnej od 1946 roku zajmował się gromadzeniem materiałów archiwalnych poświęconych krajoznawstwu, numizmatyce, medalierstwu i heraldyce oraz osobom i wydarzeniom (tak historycznym, jak i współczesnym) związanych z dziejami Chełma i ziemi chełmskiej. Pracę tę wykonywał z dociekliwością profesjonalnego historyka i badacza literatury. Wiele pisał do prasy centralnej i regionalnej, gdzie opublikował ponad 350 artykułów. Jest autorem przewodników chełmskich oraz broszur monograficznych wielu miejscowości leżących na terenach nadbużańskich. Był inicjatorem wydawania w Chełmie pamiątkowych medali związanych tematycznie z wydarzeniami historycznymi i współczesnymi na zie-

mi chełmskiej. Zaprojektował 24 sztandary dla placówek oświatowych oraz Rady Miejskiej w Chełmie, 77 odznak okolicznościowych oraz 47 proporzyczków i plakietek dla instytucji, szkół, placówek kultury, zakładów pracy i organizacji z Chełma, powiatu chełmskiego oraz byłego województwa chełmskiego. W maszynopisie pozostawił 144 artykuły i 7 pozycji zwartych (w tym szkice monograficzne trzech gmin: Dorohusk, Dubienka i Wola Uhruska).

Za swoją pracę zawodową i społeczną otrzymał liczne odznaczenia i nagrody. Zmarł w dniu 9 czerwca 2008 roku i został pochowany na cmentarzu komunalnym w Chełmie przy ulicy Ignacego Mościckiego. Wszystkie jego zbiory rodzina przekazała do Muzeum Ziemi Chełmskiej im. Wiktora Ambroziewicza w Chełmie.

Przypominając sylwetki wszystkich trzech zasłużonych chełmskich regionalistów, w jednej publikacji pióra współczesnego regionalisty Zbigniewa Lubaszewskiego, Oddział PTTK im. Kazimierza Janczykowskiego w Chełmie w pełni wypełnił zapis statutowy mówiący o podtrzymywaniu tradycji narodowej oraz upowszechnianiu wiedzy o przeszłości i współczesności. Pokazując sylwetki trzech wybitnych Polaków – mieszkających i działających w Chełmie, wskazał młodzieży godne do naśladowania wzorce pracy na rzecz ogółu. Recenzowana publikacja jest niewątpliwie opracowaniem pożytecznym i dlatego z całą odpowiedzialnością mogę ją polecić rodzicom i wychowawcom jako lekturę potrzebną w procesie wychowania.

PAWEŁ KIERNIKOWSKI

⁸ Zob. np. Z.W. Okoń, *Konstanty Prożogo – regionalista chełmski*, Miejski Ośrodek Kultury w Chełmie, Chełm 1998; *Encyklopedia Chełma*, t. 1: *Ludzie*, Chełm 2011, s. 231–233.

⁹ *Ibidem*.